

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ШАПОВАЛ ОЛЕНА ВІКТОРІВНА

УДК 343.985.7

**КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ
ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис
Робота виконана на кафедрі правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України

- Науковий керівник:** доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник
Сергєєва Діана Борисівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри правосуддя
- Офіційні опоненти:** доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
Заслужений діяч науки і техніки України
Шепітько Валерій Юрійович,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри криміналістики
- кандидат юридичних наук, доцент
Пясковський Вадим Валерійович,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри криміналістики та
судової медицини

Захист відбудеться «26» травня 2017 р. о 12 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.05 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 60, ауд. 253.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, зал. № 12.

Автореферат розісланий «26» квітня 2017 р.

секретар

Сиза

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Злочинність в Україні впродовж останніх 6 років має тенденцією до зростання. Абсолютний приріст злочинності у 2016 р. (показники за 11 місяців) у порівнянні з 2010 р. становить 270,5 тис. злочинів. Темп зростання у 2016 р., розрахований базисним методом, становить 1,862, темп приросту – 86,2%. Темп зростання у 2016 р., розрахований ланцюговим методом (за 11 місяців 2016 р. та 2015 р. відповідно), становить 1,134, темп приросту – 13,4%. Середньорічний абсолютний приріст за 2010–2016 рр. становить 45 тис. злочинів, середній темп зростання – 1,093, середній темп приросту – 9,3%.

У структурі злочинності в Україні спостерігається й збільшення кількості економічних злочинів і, зокрема, у сфері кредитно-банківської системи, зовнішньоекономічної діяльності, приватизації державних і комунальних підприємств, енергетиці, агропромисловому комплексі, сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів. Економічні злочини, мають високий рівень латентності і, як правило, вчиняються організованими злочинними угрупованнями, що мають транснаціональні зв'язки.

Незважаючи на те, що економічні злочини негативно впливають на соціально-економічний, культурний та політичний розвиток держави й становлять загрозу її національній безпеці, лише незначну їх кількість вдається виявити та припинити правоохоронними органами. Так, починаючи з 2010 р. фіксується планомірне та суттєве зниження кількості виявлених організованих груп і злочинних організацій, зокрема, у 2016 р. виявлено лише 4 (для порівняння: 4 – у 2015 р., 28 – у 2014 р., 40 – у 2010 р.). У 2014 р. до суду з обвинувальним актом передано лише 37,5% проваджень про вчинення злочинів у сфері господарської діяльності. Зокрема, за ухилення від сплати податків у 2014 р. до суду передано лише 9,5%, а у 2015 р. – 7%, при цьому обвинувальних вироків винесено судом лише щодо 3,8% у 2014 р. та 3% у 2015 р. з усіх зареєстрованих кримінальних проваджень цього виду злочинів.

Однією з основних причин низького рівня розкриття та розслідування економічних злочинів є недостатнє криміналістичне забезпечення їх розслідування, у тому числі відсутність рекомендацій їх техніко-, тактико- та методико-криміналістичного забезпечення, які відповідали б належному науковому рівню та нагальним потребам правоохоронних органів, що здійснюють розслідування економічних злочинів, на що вказали 86% опитаних слідчих.

Науково-теоретичним підґрунтям дисертаційного дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних фахівців з криміналістики, кримінального процесу, кримінального права, кримінології та інших галузей права, а саме: Ю. П. Аленіна, І. В. Басистої, В. П. Бахіна, В. Д. Берназа, Р. С. Белкіна, Г. П. Власової, В. О. Волинського, В. Г. Гончаренка, І. В. Гори, Ю. М. Грошевого, М. В. Даньшина, С. Ф. Денисюка, В. А. Жбанова,

В. А. Журавля, Є. І. Зуєва, І. О. Ієрусалімова, З. І. Кірсанова, Н. І. Клименко, І. І. Когутича, В. А. Колесника, О. Н. Колесниченко, В. Г. Коломацького, В. О. Коновалової, І. І. Котюка, В. К. Лисиченка, Є. Д. Лук'янчикова, В. В. Матвієнко, В. В. Овдієнка, О. В. Одерія, М. А. Погорецького, К. Є. Поджаренко, В. В. Пясковського, М. В. Салтевського, Р. Л. Степанюка, О. В. Таран, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалової, Ж. В. Удовенко, Ю. М. Черноус, О. І. Чучукало, В. Ю. Шепітька, М. Є. Шумила, Б. В. Щура, М. Г. Щербаковського та інших і, зокрема ті, які безпосередньо присвячені проблемам розслідування економічних злочинів А. Ф. Волобуєва, В. І. Галагана, В. О. Глушкова, А. В. Іщенко, В. П. Корж, В. С. Кузьмічова, В. В. Лисенка, Г. А. Матусовського, В. Д. Пчолкіна, Д. Б. Сергєєвої, С. С. Чернявського, П. В. Цимбала та інших.

Зважаючи на те, що комплексно питання криміналістичного забезпечення розслідування економічних злочинів з позицій техніко-, тактико- та методико-криміналістичного забезпечення, у тому числі в умовах чинності КПК України 2012 р., гуманізації тяжкості та кримінальної відповідальності за вчинення окремих економічних злочинів, а також декриміналізації значної частини цих злочинів, не досліджувалися, це зумовило вибір теми дисертації, визначило її об'єкт, предмет та її структуру.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до планів науково-дослідних робіт Київського національного університету імені Тараса Шевченка за напрямом досліджень юридичного факультету «Доктрина права в правовій системі України: теоретичні та практичні аспекти» (номер теми 11БФ042-01, державна реєстрація 01111u008337), а також кафедри правосуддя на реалізацію положень Указу Президента України від 21 жовтня 2011 р. № 1000/2011 «Про Концепцію державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю» на 2011-2017 р.р.; Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 р., схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1407-р. Тему дисертації затверджено Вченою радою юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка 22 грудня 2014 р. (протокол № 4) та уточнено 21 вересня 2015 р. (протокол № 2).

Мета і задачі дослідження. *Метою роботи є вирішення наукового завдання щодо розробки теоретичних засад та практичних рекомендацій криміналістичного забезпечення розслідування економічних злочинів.*

Досягнення поставленої мети вимагає вирішення таких *задач*:

- надати визначення поняття криміналістичного забезпечення розслідування злочинів;
- розкрити зміст та визначити етапи (стадії) криміналістичного забезпечення розслідування злочинів;
- встановити складові елементи системи криміналістичного забезпечення розслідування злочинів;
- окреслити види злочинів, що відносяться до економічних;

- сформулювати поняття техніко-криміналістичного забезпечення розслідування економічних злочинів та визначити його завдання;
- встановити сутність криміналістичного дослідження документів у системі техніко-криміналістичного забезпечення розслідування економічних злочинів;
- охарактеризувати типовий перелік завдань, що можуть бути вирішені проведенням комплексного дослідження документів у кримінальних провадженнях про економічні злочини (техніко-криміналістичного, комп'ютерно-технічного та почеркознавчого дослідження документів);
- виокремити типові причини невизнання судом доказами у кримінальних провадженнях про економічні злочини висновків експерта за проведеними криміналістичними дослідженнями документів;
- визначити особливості використання інших видів спеціальних знань у кримінальних провадженнях про економічні злочини;
- надати науково обґрунтовані організаційно-тактичні рекомендації провадження обшуку, огляду та тимчасового доступу до документів у кримінальних провадженнях про економічні злочини;
- запропонувати шляхи вирішення проблемних аспектів у сфері розробки криміналістичних методик і забезпечення ними практичних працівників та запропонувати шляхи їх вирішення;
- окреслити перспективні напрями формування криміналістичних методик розслідування економічних злочинів.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають в процесі розслідування економічних злочинів.

Предмет дослідження – криміналістичне забезпечення розслідування економічних злочинів.

Методи дослідження Для вирішення поставлених задач і досягнення мети застосовано сукупність методів і прийомів наукового пізнання, що дозволили всебічно дослідити об'єкт дослідження. *Методи формальної логіки* (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування) дали змогу детальніше усвідомити зміст розглядуваних питань (у всіх розділах дисертації). У дослідженні використано *спеціально-правові методи: порівняльно-правовий* – під час аналізу норм національного та міжнародного законодавства, наукових категорій, визначень та підходів (у всіх розділах дисертації); *історико-правовий* – для розкриття змісту основних понять дисертації: «криміналістичне забезпечення», «економічні злочини» та ін. (розділ 1); *системно-структурний* – для формування змісту та елементів криміналістичного забезпечення процесу розслідування економічних злочинів (у всіх розділах дисертації); встановлення особливостей розслідування економічних злочинів як об'єкту криміналістичного забезпечення (підрозділ 1.3.); *метод системного аналізу* – для комплексного узагальнення концепцій, точок зору авторів з окремих питань, що входять до предмета дослідження (у всіх розділах дисертації); *статистичний* – при ілюстрації теоретичних висновків даними державної та відомчої статистики, узагальненні результатів вивчення емпіричних джерел (у всіх розділах

дисертації); *соціологічний* – для підтвердження висновків даними анкетування працівників органів досудового розслідування та осіб, засуджених за вчинення розглядуваного злочину (у всіх розділах дисертації).

Емпіричну базу дослідження становлять результати узагальнення слідчої та судової практики щодо розслідування економічних злочинів (450 кримінальних проваджень); статистичні дані Генеральної прокуратури України щодо розслідування даного виду злочину та Державної судової адміністрації України щодо судового розгляду кримінальних проваджень за період з 2012 по 2016 р.р.; статистичні дані ДНДЕКЦ МВС України за такий же період; зведені дані анкетування та опитування 400 респондентів (200 слідчих, 150 прокурорів і 50 суддів).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням проблем криміналістичного забезпечення розслідування економічних злочинів, в якому, ґрунтуючись на загальних положеннях теорії криміналістики, кримінального права та процесу, результатів вивчення матеріалів практики щодо розслідування економічних злочинів, результатів узагальнення статистичних даних та проведеного анкетування практичних працівників, обґрунтовується низка концептуальних і важливих для теорії й практики понять, положень, висновків та рекомендацій, зокрема:

вперше:

- розкрито сутність криміналістичного забезпечення розслідування економічних злочинів за трьома напрямками: техніко-, тактико- та методико-криміналістичного забезпечення, а також зміст кожного з них;

- надані організаційні й тактико-криміналістичні рекомендації провадження тимчасового доступу до документів у ході розслідування економічних злочинів у залежності від визначених типових слідчих ситуацій цього процесуального заходу;

- угруповані документи економічної діяльності за їх інформаційним значенням, які можуть бути використані в ході розслідування економічних злочинів;

удосконалено:

- поняття криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, під яким слід розуміти науково-дослідну, навчально-методичну та організаційну діяльність відповідних суб'єктів зі створення належних умов для практичної реалізації методів, прийомів, засобів криміналістичної техніки, криміналістичної тактики та криміналістичної методики, а також їх безпосередня реалізація у кримінальному провадженні, спрямована на виконання його завдань;

- зміст криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, що полягає у постійній розробці нових та удосконаленні вже існуючих методів, прийомів, засобів криміналістичної техніки, тактики й методики, що ґрунтуються на загальнотеоретичних засадах криміналістики, впровадженні криміналістичних знань та засобів у практичну діяльність через набуття та удосконалення професійних знань і навичок суб'єктами їх застосування;

- перелік етапів (стадій) криміналістичного забезпечення розслідування, якими є: наукова розробка та удосконалення криміналістичних технічних, тактичних і методичних засобів, методів, способів їх застосування тощо в межах науки криміналістики; набуття професійних знань і навичок їх застосування суб'єктами кримінального процесу в ході навчання, підвищення професійної кваліфікації, обміну досвідом тощо; безпосередня їх реалізація суб'єктом у кримінальному провадженні;

- систему завдань техніко-криміналістичного забезпечення розслідування економічних злочинів;

- систему завдань криміналістичних досліджень документів, що проводяться у кримінальних провадженнях про економічні злочини;

набули подальшого розвитку:

- класифікація основних наукових концепцій щодо поняття й сутності криміналістичного забезпечення (як системи, як діяльності, змішаний підхід);

- наукові положення щодо системи криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, яку становлять техніко-криміналістичне забезпечення, тактико-криміналістичне забезпечення й методико-криміналістичне забезпечення розслідування;

- наукові положення щодо співвідношення криміналістичного забезпечення й криміналістики як науки; криміналістичного забезпечення розслідування злочинів й доказування у кримінальному провадженні;

- наукові положення щодо визначення видів економічних злочинів;

- аргументація щодо доцільності проведення психофізіологічних досліджень у кримінальних провадженнях про економічні злочини;

- організаційно-тактичні рекомендації проведення обшуку, тимчасового доступу до документів та огляду.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дисертаційного дослідження мають прикладний характер і використовуються за різними напрямками діяльності, зокрема у:

- *нормотворчій діяльності* – для удосконалення норм чинного законодавства України, яке регулює питання підслідності економічних злочинів; процесуального порядку проведення досудового розслідування (лист Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної Ради України № М-370-150 від 15 листопада 2016 р.);

- *практичній діяльності* – пропозиції та рекомендації, викладені у дисертації, впроваджені в практичну діяльність правоохоронних органів (акт впровадження ГСУ Національної поліції України від 30 серпня 2016 р.);

- *навчальному процесі* – при викладанні навчальних дисциплін «Криміналістика», «Актуальні проблеми розслідування економічних злочинів», та при підготовці підручників, навчальних посібників, методичних матеріалів і рекомендацій (акти впровадження Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 13 січня 2017 р., Національної академії внутрішніх справ від 14 січня 2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертацію виконано самостійно. Викладені у дисертації положення, які становлять новизну роботи, розроблені автором особисто. Наукові ідеї та розробки, що належать співавторам опублікованих праць, у дисертації не використовувалися. У статті, опублікованій у співавторстві з Д. Б. Сергєєвою, здобувачем самостійно сформульовано пропозиції щодо удосконалення процедури здійснення тимчасового доступу до речей та документів.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження оприлюднено у виступах автора на науково-практичних конференціях і круглих столах, а саме: «Международный научный конгресс» (м. Варшава, 2014 р.); «Оперативно-розшукове запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням» (м. Київ, 2014 р.); «Оперативно-розшукова діяльність та кримінальний процес: теоретико-праксеологічний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх справ України» (м. Одеса, 2015 р.); «Актуальні проблеми досудового розслідування» (м. Київ, 2015 р.); «Малиновські читання» (м. Острог, 2015 р.); «Адвокатура: минуле та сучасність» (м. Одеса, 2015 р.); «Právna veda a prax: výzvy moderných európskych integračných procesov» (Bratislava, 2015); «Малиновські читання» (м. Острог, 2016 р.); «The forensic process and the participation of victims in criminal proceedings» (Wroclaw, 2016); «Право і держава: проблеми розвитку та взаємодії у ХХІ ст.» (м. Запоріжжя, 2017).

Публікації. Основні положення та висновки, сформульовані в дисертаційному дослідженні, опубліковано у 16 наукових публікаціях, з них: 6 – у фахових виданнях України, у тому числі у 2 виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз, 10 – у збірниках тез доповідей на науково-практичних конференціях і круглих столах.

Структура та обсяг дисертації. Структура дисертації, яка визначається її метою, задачами та предметом дослідження, композиційно складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг роботи становить 209 сторінок, із них основний текст викладено на 176 сторінках, список використаних джерел (177 найменувань) становить 20 сторінок та 4 додатки на 13 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми та окреслено ступінь її розробленості; висвітлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено дані про їх апробацію, впровадження, публікації; означено структуру й обсяг роботи.

Розділ 1 «Поняття та зміст криміналістичного забезпечення розслідування злочинів» складається із трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «Поняття та сутність криміналістичного забезпечення розслідування злочинів» обґрунтовується, що терміном «криміналістика» слід позначати лише відповідну науку та навчальну дисципліну, а діяльність із реалізації наукових положень криміналістики у досудовому розслідуванні доцільно позначати терміном «криміналістичне забезпечення» досудового розслідування. При цьому криміналістика як наука є теоретико-формуальною, має методологічне значення для криміналістичного забезпечення досудового розслідування, оскільки в ній розробляються у тому числі й методи, прийоми, засоби криміналістичної техніки, криміналістичної тактики та криміналістичної методики, якими власне й забезпечується процес розслідування.

Виокремлені три основні підходи до розуміння поняття «криміналістичного забезпечення» досудового розслідування – статичний, у якому криміналістичне забезпечення розглядається як певна система криміналістичних знань, навичок і вмінь практичних працівників використовувати наукові криміналістичні рекомендації, застосовувати криміналістичні засоби та ін. (В. Г. Коломацький, Р. С. Белкін, О. В. Батюк та ін.), динамічний, у якому криміналістичне забезпечення розглядається як специфічна діяльність учених і практиків із розробки нових, пристосуванні відомих науково-технічних досягнень та їх впровадження в практику розслідування злочинів (В. О. Волинський, І. О. Ієрусалімов, А. В. Іщенко, Ж. В. Удовенко та ін.), а також їх поєднання (Є. І. Зуєв, В. Ю. Сокіл та ін.)

Обґрунтовується, що криміналістичне забезпечення розслідування злочинів – це науково-дослідна, навчально-методична та організаційна діяльність відповідних суб'єктів зі створення належних умов для практичної реалізації методів, прийомів, засобів криміналістичної техніки, криміналістичної тактики та криміналістичної методики, а також їх безпосередня реалізація у кримінальному провадженні, спрямована на виконання його завдань.

Доводиться, що об'єктом криміналістичного забезпечення є діяльність певного виду, а не суб'єкт цієї діяльності. Криміналістичне забезпечення досягає своєї кінцевої мети не тоді, коли суб'єкт розслідування оволодіває необхідними знаннями, навичками, засобами тощо, а саме тоді, коли цей суб'єкт використовує їх у своїй практичній діяльності, коли ця діяльність забезпечується певними криміналістичними ресурсами (знаннями, навичками, методами, засобами тощо).

У підрозділі 1.2 «Зміст криміналістичного забезпечення розслідування злочинів» на підставі системно-порівняльного аналізу точок зору фахівців зроблено висновок, що зміст криміналістичного забезпечення полягає у постійній розробці нових та удосконаленні вже існуючих методів, прийомів, засобів криміналістичної техніки, тактики й методики, що ґрунтуються на загальнотеоретичних засадах криміналістики, впровадженні криміналістичних знань та засобів у практичну діяльність правоохоронних і судових органів, правозахисних і експертних організацій через набуття та удосконалення професійних знань і навичок суб'єктами їх застосування.

Відповідно етапами (стадіями) криміналістичного забезпечення розслідування є наукова розробка та удосконалення криміналістичних технічних, тактичних і методичних засобів, методів, способів їх застосування тощо в межах науки криміналістики; набуття професійних знань і навичок їх застосування суб'єктами кримінального процесу в ході навчання, підвищення професійної кваліфікації, обміну досвідом тощо; безпосередня їх реалізація суб'єктом у кримінальному провадженні.

Складовими системи криміналістичного забезпечення розслідування злочинів є техніко-криміналістичне забезпечення, тактико-криміналістичне забезпечення й методико-криміналістичне забезпечення розслідування. Обґрунтовується, що виділення експертно-криміналістичного та організаційного забезпечення в окремі елементи системи криміналістичного забезпечення розслідування злочинів є недоцільним, оскільки перший зазначений вид є складовою техніко-криміналістичного забезпечення, а другий – тактико-криміналістичного забезпечення і методико-криміналістичного забезпечення або відноситься до іншого процесу людської діяльності – наукової організації праці.

У підрозділі 1.3 «Процес розслідування економічних злочинів як об'єкт криміналістичного забезпечення» визначається, що розслідування економічних злочинів є об'єктом криміналістичного забезпечення, оскільки розслідування є практичною діяльністю органів досудового розслідування.

Доводиться обґрунтованість точки зору тих криміналістів (С. С. Чернявський та ін.), які визначають економічні злочини як сукупність передбачених кримінальним законом, однорідних за механізмом слідоутворення, умисних або необережних діянь, що посягають на економічні відносини, регламентовані відповідними правилами нормативного характеру, вчинені особами, які безпосередньо включені у систему економічних зв'язків та відносин, реалізують свої професійні функції в процесі здійснення економічної діяльності.

Обґрунтовується точка зору, відповідно до якої окремі корупційні злочини (ст.ст. 364, 365, 365-2, 368, 368-2 КК України та ін.) також можуть бути віднесені до економічних злочинів, оскільки відповідають сутнісним ознакам останніх (за спеціальним суб'єктом, предметом посягання, способом вчинення, метою та наслідками). Так, отримуючи неправомірну вигоду за надання певних пільг, переваг, службова особа не лише отримує неправомірну економічну вигоду для себе, а й завдає економічної шкоди державі, установі, підприємству, в якому працює, використовуючи свої повноваження не в інтересах служби, а в корисливих інтересах третіх осіб, від яких отримує таку неправомірну вигоду.

Зазначається, що оскільки значна частина економічних злочинів є латентною, перед науковцями-криміналістами постає важливе завдання розробки та удосконалення криміналістичних засобів не лише розслідування цих злочинів, а й виявлення латентних.

Розділ 2 «Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування економічних злочинів» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Сутність техніко-криміналістичного забезпечення розслідування економічних злочинів» на підставі результатів аналізу наукової літератури (І. В. Гора, І. І. Дановська, Б. О. Павлишин, В. М. Хрустальов, Ю. М. Чорноус та інші) розкрита сутність техніко-криміналістичного забезпечення розслідування економічних злочинів як діяльності зі створення належних умов для практичного застосування сучасних технічних засобів, наукових положень та практичних рекомендацій їх застосування й безпосереднього застосування цих сучасних технічних засобів, наукових положень та практичних рекомендацій у ході розслідування економічних злочинів.

Виокремлені організаційний та функціональний аспекти техніко-криміналістичного забезпечення розслідування економічних злочинів й розкрита їх сутність.

Доводиться необґрунтованість точок зору тих фахівців, які пропонують обмежити техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів лише застосуванням технічних засобів у ході розслідування злочинів (Є. І. Зуєв та ін.) або лише використанням спеціальних знань (Г. І. Грамович та ін.).

Здійснено поділ техніко-криміналістичного забезпечення розслідування економічних злочинів в залежності від завдань, які воно виконує, на такі види: фіксація ходу і результатів проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних заходів у кримінальних провадженнях про економічні злочини; виявлення, фіксація, вилучення, огляд та попереднє дослідження документів та інших об'єктів (слідів злочину), що в подальшому можуть бути визнані доказами у кримінальних провадженнях про економічні злочини; формування й використання систем криміналістичної реєстрації; проведення криміналістичних досліджень документів та інших судових експертиз.

У підрозділі 2.2 «Криміналістичні дослідження документів у системі техніко-криміналістичного забезпечення розслідування економічних злочинів» доводиться, що документальне оформлення супроводжує будь-яку економічну діяльність, у тому числі й злочинну. Документи є одним із основних засобів доказування в кримінальному провадженні про економічні злочини. Визначене коло фактичних даних, які можна встановити у кримінальному провадженні на підставі вивчення документів економічної діяльності.

Зазначається, що техніко-криміналістичне дослідження документів (далі – ТКДД), що відноситься до традиційних криміналістичних експертиз, є одним із основних видів діяльності в експертно-криміналістичних установах. Це підтверджується тим, що за даними ДНДЕКЦ МВС України у 2010-2016 рр. ТКДД становили 40-60% від загальної кількості експертиз, що виконуються щорічно, а кількість ТКДД, що проводяться у кримінальних провадженнях щодо економічних злочинів досягає 75%. У досліджених 450 кримінальних провадженнях про економічні злочини було призначено й проведено понад 1000 судових експертиз, у понад 800 з них – об'єктом дослідження були документи.

У сучасних умовах стрімкого розвитку комп'ютерних технологій, запровадження електронного документообігу та прирівнювання електронних документів до оригіналів письмових, ведення електронної звітності, електронних реєстрів платників ПДВ, податкових накладних, суб'єктів підприємницької діяльності, власників нерухомості, земельних ділянок тощо значно розширилося розуміння поняття «документ»; дослідженню підлягають не лише документи в класичному розумінні (паперовий матеріальний засіб, який містить певну інформацію та реквізити), але й електронні документи, комп'ютерні засоби, програмне забезпечення, за допомогою яких створюються та зберігаються ці документи, здійснюється документообіг.

На підставі результатів системного аналізу видів експертних досліджень, що проводилися у кримінальних провадженнях про економічні злочини, а також завдань, які ними вирішувалися, запропонований типовий перелік завдань, що можуть бути вирішені шляхом проведення комплексного дослідження документів (ТКДД, комп'ютерно-технічного та почеркознавчого дослідження документів).

Зроблений висновок про типові причини невизнання судом доказами у кримінальних провадженнях про економічні злочини висновків експерта за проведеними криміналістичними дослідженнями документів.

У підрозділі 2.3 *«Інші види спеціальних знань в системі техніко-криміналістичного забезпечення розслідування економічних злочинів»* обґрунтовується, що необхідність використання спеціальних знань під час розслідування економічних злочинів зумовлена, насамперед, специфікою предмета безпосереднього злочинного посягання й способом вчинення злочинів цієї категорії. У зв'язку з цим слідчий об'єктивно вимушений залучати до процесу розслідування спеціалістів різних галузей знань (аудиторів, програмістів тощо).

Розкрито сутність та значення для розслідування економічних злочинів ревізій та перевірок фінансово-господарської діяльності підприємства (ухилення від сплати податків, нецільове використання бюджетних коштів, розкрадання бюджетних коштів тощо); застосування методів порівняння показників в економічному аналізі, що виконують економічні служби відповідних підприємств, установ, а також економічні служби зовнішніх користувачів інформації (банки, інвестиційні компанії, аудиторські компанії та ін.). Такі методи можуть бути використані й контролюючими органами під час планових та позапланових перевірок господарюючих суб'єктів, а також у ході досудового розслідування.

Встановлено, що найбільш поширеною формою непроцесуальної допомоги слідчому у кримінальних провадженнях про економічні злочини є консультації осіб, спеціалістів у певній професійній сфері. За результатами аналізу анкетування слідчих встановлені основні проблемні питання, для вирішення яких слідчі звертаються за консультаціями.

Розкрито сутність та особливості судово-економічної експертизи (бухгалтерської, фінансово-кредитної та фінансово-економічної), визначення предмету кожного з напрямків якої є проблемним питанням для слідчого.

Встановлені інші проблемні аспекти призначення цих видів досліджень, що унеможлиблюють надання висновку експертом.

Обґрунтовується ефективність проведення психофізіологічних досліджень у кримінальних провадженнях про економічні злочини, визначаються проблемні аспекти їх проведення та визнання їх результатів доказами у кримінальному провадженні.

Розділ 3 «Тактико-криміналістичне та методико-криміналістичне забезпечення розслідування економічних злочинів» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Особливості тактико-криміналістичного забезпечення розслідування економічних злочинів» розкрито сутність тактико-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів як діяльності зі створення умов для практичної реалізації, а також безпосередньої реалізації у кримінальних провадженнях наукових теоретичних положень та розроблених на їх основі практичних рекомендацій з організації та планування досудового розслідування, проведення окремих слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій, спрямованих на отримання, перевірку, оцінку і використання криміналістично значущої інформації, що в подальшому може бути визнана доказом у кримінальному провадженні.

Зважаючи на важливість документів, що супроводжують економічну діяльність, які можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні, вказується на особливе значення законності їх залучення до кримінального провадження особою, яка здійснює досудове розслідування, а саме законність проведення оглядів, обшуків, тимчасового доступу до документів та інших процесуальних заходів. Досліджені проблемні питання їх провадження у досудових розслідуваннях економічних злочинів та надані науково-обґрунтовані рекомендації організаційного й тактичного характеру їх проведення з метою підвищення їх ефективності.

Виокремлені типові слідчі ситуації тимчасового доступу до документів, обшуків, оглядів, що проводяться у кримінальних провадженнях про економічні злочини стороною обвинувачення, розроблені рекомендації організаційного й тактичного характеру щодо проведення цих заходів у кожній із них. Розглянуто проблемні питання провадження обшуків та оглядів у кримінальних провадженнях про економічні злочини, запропоновано шляхи їх вирішення.

У підрозділі 3.2 «Стан та перспективи методико-криміналістичного забезпечення розслідування економічних злочинів» досліджені проблемні питання організаційно-інституційної організації розслідування економічних злочинів в Україні та порівняльний аналіз із організаційно-інституційною моделлю системи протидії економічній злочинності в країнах Європи.

Зазначається, що оновлення методик розслідування економічних злочинів, приведення їх у відповідність до потреб сучасності, вивчення нових тенденцій економічної злочинності та їх врахування в наукових рекомендаціях для органів розслідування є основним завданням методико-криміналістичного забезпечення. До розробки методики розслідування

окремих видів економічних злочинів криміналістичне забезпечення має пройти такі етапи: 1) вивчення стану економічної злочинності в державі (криміногенної обстановки); 2) аналіз законодавства України, яке встановлює кримінальну відповідальність за вчинення економічних злочинів; 3) вивчення та систематичне узагальнення слідчої, судової, експертної, адвокатської практики; 4) аналіз процесуального законодавства України та виявлення процесуальних проблем, які існують під час розслідування економічних злочинів; 5) розробка криміналістичних аспектів подолання високої латентності економічних злочинів; 6) розробка найбільш ефективних методів і засобів розкриття та розслідування економічних злочинів, яка здійснюється на основі всіх стадій вивчення та аналізу проблем існування економічної злочинності в державі.

До проблемних аспектів у сфері розробки криміналістичних методик і забезпечення ними практичних працівників відноситься: відсутність єдиної структури методики розслідування певного виду (групи) злочинів та єдності поглядів щодо виокремлення етапів процесу розслідування за чинним КПК України; доцільність включення до окремих методик розслідування особливостей організації й тактики негласних слідчих (розшукових) дій. Головною проблемою методико-криміналістичного забезпечення розслідування економічних злочинів є віддаленість результатів наукових пошуків у сфері методико-криміналістичного забезпечення розслідування (монографій, дисертацій, наукових статей тощо) від суб'єкта забезпечення – особи, що здійснює досудове розслідування економічних злочинів. Запропоновано шляхи їх вирішення.

ВИСНОВКИ

Проведене криміналістичне дослідження дозволило вирішити наукове завдання – сформулювати теоретичні засади та практичні рекомендації, спрямовані на удосконалення криміналістичного забезпечення розслідування економічних злочинів. Обґрунтовано низку теоретичних положень і рекомендацій, що мають теоретичне та практичне значення, зокрема:

1. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів – це науково-дослідна, навчально-методична та організаційна діяльність відповідних суб'єктів зі створення належних умов для практичної реалізації методів, прийомів, засобів криміналістичної техніки, криміналістичної тактики та криміналістичної методики, а також їх безпосередня реалізація у кримінальному провадженні, спрямована на виконання його завдань.

2. Зміст криміналістичного забезпечення полягає у постійній розробці нових та удосконаленні вже існуючих методів, прийомів, засобів криміналістичної техніки, тактики й методики, що ґрунтуються на загальнотеоретичних засадах криміналістики, впровадженні криміналістичних знань та засобів у практичну діяльність через набуття та удосконалення професійних знань і навичок суб'єктами їх застосування.

Етапами (стадіями) криміналістичного забезпечення розслідування є наукова розробка та удосконалення криміналістичних технічних, тактичних і методичних засобів, методів, способів їх застосування тощо в межах науки криміналістики; набуття професійних знань і навичок їх застосування суб'єктами кримінального процесу в ході навчання, підвищення професійної кваліфікації, обміну досвідом тощо; безпосередня їх реалізація суб'єктом у кримінальному провадженні.

3. Складовими системи криміналістичного забезпечення розслідування злочинів є техніко-криміналістичне забезпечення, тактико-криміналістичне забезпечення й методико-криміналістичне забезпечення розслідування.

4. Економічними злочинами є: злочини у сфері банківської діяльності та фінансових відносин: ст.ст. 200, 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 223-1, 223-2, 224, 231, 232, 232-1, 232-2 КК України (а також інші злочини, якщо їх вчинення пов'язане з посяганням на фінансові ресурси банків чи інших фінансових установ або з використанням цих установ: ст.ст. 209, 361-363-3, 190, 191 КК України); злочини, пов'язані з порушенням бюджетного законодавства: ст.ст. 210, 211 (до цієї групи можуть бути віднесені і злочини, передбачені ст.ст. 191, 222, 364, 365, 366, 367, 368 КК України тощо, якщо вони вчиняються на стадії виконання бюджету за видатками, тобто пов'язані з використанням бюджетних коштів); злочини у сфері оподаткування: ст.ст. 212, 212-1 КК України (а також інші злочини, якщо вони спрямовані проти податкової системи та на заподіяння шкоди у вигляді ненадходження податків, зборів (інших обов'язкових платежів: ст.ст. 201, 204, 205, 209, 213, 216, 219, 222, 358, 366 КК України); злочини у сфері приватизації: ст. 233 КК України; злочини суб'єктів господарювання, вчинені під час здійснення ними господарської діяльності (власне господарські злочини у вузькому розумінні): ст.ст. 199, 203-1, 203-2, 204, 205, 205-1, 213, 216, 219, 222, 227, 229 та інші злочини, якщо вони вчинені суб'єктом господарювання під час здійснення своєї господарської діяльності. Окремі корупційні злочини (ст.ст. 364, 365, 365-2, 368, 368-2 КК України та ін.) також можуть бути віднесені до економічних злочинів.

5. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування економічних злочинів – це діяльність зі створення належних умов для практичного застосування сучасних технічних засобів, наукових положень та практичних рекомендацій їх застосування, а також власне застосування цих сучасних технічних засобів, наукових положень та практичних рекомендацій у ході розслідування економічних злочинів.

Завданнями техніко-криміналістичного забезпечення розслідування економічних злочинів є: фіксація ходу і результатів проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних заходів у кримінальних провадженнях про економічні злочини; виявлення, фіксація, вилучення, огляд та попереднє дослідження документів та інших об'єктів (слідів злочину), що в подальшому можуть бути визнані доказами у кримінальних провадженнях про економічні злочини; формування й використання систем криміналістичної реєстрації; проведення криміналістичних досліджень документів та інших судових експертиз.

6. Сучасні криміналістичні дослідження документів у кримінальних провадженнях про економічні злочини являють собою ТКДД, комп'ютерно-технічні та почеркознавчі дослідження документів. Їх питома вага у кримінальних провадженнях вказаної категорії становить близько 80% експертних досліджень.

7. Типовими завданнями, що вирішуються проведенням комплексного дослідження документів у кримінальних провадженнях про економічні злочини є: виявлення ознак підробки роздрукованого документа (співставлення електронного документа з його друкованою матеріальною копією); встановлення ознак та способу підробки електронного документа (виявлення фактів втручання у програмне забезпечення, електронний файл з допомогою, якого створювався документ чи накладався електронний цифровий підпис), а також способу втручання в електронний файл; встановлення ознак та способу підробки друкованого документа (виготовлення шляхом монтажу з застосуванням копіювально-розмножувальної, комп'ютерної техніки, спеціальних комп'ютерних програм Adobe Photoshop, Paint.net тощо); встановлення ознак та способу підробки відтисків печаток та штампів у паперових документах; встановлення вихідних файлів, на основі яких створений досліджуваний друкований документ (файли-копії, зразки на комп'ютері чи носіях інформації, скановані документи, комп'ютерні програми чи їх компоненти, які використовувалися для створення документа, який наданий на дослідження); встановлення послідовності виконання частин документа, внесення реквізитів в документ та інші.

8. Типовими причинами невизнання судом доказами у кримінальних провадженнях про економічні злочини висновків експерта за проведеними криміналістичними дослідженнями документів є: встановлення порушень законності отримання таких документів стороною обвинувачення (понад 80% виявлених випадків); розбіжність висновку експерта з іншими доказами у кримінальному провадженні (6% виявлених випадків); розбіжність висновків двох досліджень одного об'єкта (8%); відсутність окремих реквізитів у висновку експерта, у більшості випадків – підпису експерта (2%); відсутність підтвердженої кваліфікації експерта (менше 1%) та інші. Встановлені випадки, у яких суд дійшов висновку про необхідність призначення повторної комплексної техніко-криміналістичної та судово-почеркознавчої експертизи без оцінки висновку експерта первинної експертизи та не зазначивши в ухвалі підстав для призначення повторної.

9. Іншими видами експертних досліджень, що проводяться у кримінальних провадженнях про економічні злочини є: судово-економічна експертиза (бухгалтерська, фінансово-кредитна та фінансово-економічна), психологічна, дактилоскопічна та ін. У непроцесуальній формі спеціальні знання у кримінальних провадженнях про економічні злочини використовуються у вигляді консультацій спеціалістів (бухгалтерів, аудиторів, програмістів та ін.).

Недоцільним є виключення зі змісту ч. 2 ст. 40 КПК України повноваження слідчого призначати ревізії та перевірки в кримінальному провадженні (п. 4), оскільки призначення економічних експертиз без

попереднього проведення документальної перевірки або за умов неякісного її проведення не є можливим, а проведення ревізійних дій (визначення експертами-економістами будь-яких економічних показників без попереднього проведення документальних перевірок фінансово-господарської діяльності суб'єктом контролю) не належить до завдань економічної експертизи.

10. На підставі системного аналізу проблем практики, виокремлення типових слідчих ситуацій провадження процесуальних дій, сформульовані криміналістичні рекомендації тактичного й організаційного характеру провадження обшуку, огляду та тимчасового доступу до документів у кримінальних провадженнях про економічні злочини.

11. Шляхами вирішення проблемних аспектів у сфері розробки криміналістичних методик і забезпечення ними практичних працівників є такі: систематичне проведення науково-практичних заходів із залученням провідних науковців та практиків, які спеціалізуються на розслідуваннях економічних злочинів, їх заохочення до активної участі у таких заходах; обрання об'єктом обговорення на таких заходах практичних проблем розслідування економічних злочинів; створення інформаційної бази наукових даних з проблем розслідування економічних злочинів; запровадження практики обов'язкової апробації результатів дисертаційних досліджень у вигляді методичних рекомендацій практичним працівникам із розслідування економічних злочинів; забезпечення науково-практичною літературою з розслідування економічних злочинів практичних працівників та ін.

12. Перспективними напрямками методико-криміналістичного забезпечення розслідування економічних злочинів є формування: загальної міжвидової комплексної методики розслідування економічних злочинів, яка включатиме в себе відповідно до встановлених видів економічних злочинів усі кримінальні правопорушення економічної спрямованості; спеціальних комплексних групових методик розслідування окремих груп економічних злочинів; видових та особливих (окремих) методик розслідування економічних злочинів за видом злочину, передбаченим в особливій частині КК України (методика розслідування ухилення від сплати податків, зайняття гральним бізнесом, доведення до банкрутства тощо) або за певними підставами (ознаками), визначеними в КК України щодо окремого виду злочину (внесення в звітність банку, яка подається до Фонду гарантування вкладів, завідомо неправдивих відомостей; умисне пошкодження або знищення бази даних про вкладників (ст. 220-1 КК України)); позавидових методик розслідування економічних злочинів, сформованих за певними ознаками (вчинених організованими злочинними групами; на транскордонному рівні; з використанням мережі Інтернет; з використанням міжнародних платіжних систем тощо).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Шаповал О. Використання спеціальних знань під час розслідування злочинів у бюджетній сфері України / О. Шаповал // Віче. – 2014. – №8. – С. 17–19.

2. Шаповал О. В. Визначення змісту криміналістичного забезпечення розслідування злочинів: проблемні питання / О. В. Шаповал // Проблеми правознавства і правоохоронної діяльності. – 2014. №3 (50). – С. 211–220.

3. Шаповал О. В. Щодо визначення поняття й сутності криміналістичного забезпечення розслідування злочинів / О. В. Шаповал // Форум права. – 2015. – № 1. – С. 356–360: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2015_1_58.

4. Шаповал О. В. Техніко-криміналістичне дослідження документів як засіб доказування у кримінальних провадженнях про економічні злочини / О. В. Шаповал // Вісник кримінального судочинства. – 2015. – № 3. – С. 194–199.

5. Шаповал О. В. Організація і тактика тимчасового доступу до документів під час розслідування економічних злочинів / Д. Б. Сергєєва, О. В. Шаповал // Вісник кримінального судочинства. – 2016. – № 3. – С. 113–119.

6. Шаповал О. В. Перспективи методико-криміналістичного забезпечення розслідування економічних злочинів / О. В. Шаповал // Вісник кримінального судочинства. – 2016. – № 4. – С. 181–187.

7. Шаповал О. В. Особливості техніко-криміналістичного дослідження реквізитів документів під час розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами / О. В. Шаповал // Международный научный конгресс: тезисы докладов (г. Киев (Украина) – г. Варшава (Польша), 20 марта 2014 г.). – отд. ред. г. Одесса, Украина, 2014. – С. 45–50.

8. Шаповал О. В. Роль прокурора в досудовому розслідуванні економічних злочинів / О. В. Шаповал // Оперативно-розшукова діяльність та кримінальний процес: теоретико-праксеологічний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх справ України: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 22-23 квітня 2015 р.). – Одеса: ОДУВС, 2015. – С. 173–174.

9. Шаповал О. В. Особливості тимчасового доступу до документів та їх огляду під час розслідування економічних злочинів / О. В. Шаповал // Оперативно-розшукове запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням: матер. кругл. столу (м. Київ, 24 червня 2014 р.) / ред. кол. С. С. Чернявський, М. М. Алексійчук, О.В. Хуторянський, І. М. Купранець, В. І. Василичук. – К.: ФОП Кандиба, 2015. – С. 238–240.

10. Шаповал О. В. Залучення експерта під час досудового розслідування економічних злочинів / О. В. Шаповал

IV Всеукр. наук.-практ. конф. (в, 1 липня 2015 р.). – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2015. – С. 261–263.

11. Шаповал О. В. Техніко-криміналістичне дослідження документів в системі техніко-криміналістичного забезпечення розслідування економічних злочинів / О. В. Шаповал // Матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. «Малиновські читання» (м. Острог, 13-14 листопада 2015 р.). – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. – С. 231–232.

12. Шаповал О. В. Криміналістичне забезпечення діяльності захисника у кримінальному провадженні / О. В. Шаповал // Адвокатура: минуле та сучасність: матеріали V Міжнар. наук. конф. (м. Одеса 14 листопада 2015 р.) / уклад.: І. В. Гловюк, О. В. Малахова, Л. Ю. Чекмарьова; відп. за вип. М. М. Стоянов. – Одеса: Юридична література, 2015. – С. 233–235.

13. Шаповал О. В. Розслідування економічних злочинів як об'єкт криміналістичного забезпечення / О. В. Шаповал // Právna veda a prax: výzvy moderných európskych integračných procesov (Bratislava, 27–28 Novembra 2015). – Paneurópska vysoká škola, Bratislava, 2015. – С. 147–150.

14. Шаповал О. В. Типові слідчі ситуації тимчасового доступу до документів під час розслідування економічних злочинів / О. В. Шаповал // Матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. «Малиновські читання» (м. Острого, 30 вересня – 1 жовтня 2016 р.). – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2016. – С. 279–280.

15. Shapoval O. Technical and criminalistic ensuring of court-psychological examination in criminal proceedings on economic crimes / O. Shapoval // Fifth International scientific conference on the topic of «The forensic process and the participation of victims in criminal proceedings» (Wroclaw, 22 November 2016). – Wroclaw, 2017. – P. 37–38.

16. Шаповал О. В. Окремі аспекти підготовки до проведення обшуку на початковому етапі досудового розслідування економічних злочинів / О. В. Шаповал // Право і держава: проблеми розвитку та взаємодії у ХХІ ст.: міжнародна науково-практична конференція (м. Запоріжжя, 27–28 січня 2017 р.) – С. 181–183.

АНОТАЦІЯ

Шаповал О. В. Криміналістичне забезпечення розслідування економічних злочинів. – *Рукопис.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2017.

Дисертація є монографічним дослідженням, в якому на основі положень загальної теорії криміналістики, кримінального права та процесу, кримінології, інших галузей знань, узагальнення слідчо-судової практики проведено дослідження особливостей криміналістичного забезпечення розслідування економічних злочинів.

В роботі розглянуті поняття, сутність, зміст, етапи та структурні елементи криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, яким є науково-дослідна, навчально-методична та організаційна діяльність відповідних суб'єктів зі створення належних умов для практичної реалізації методів, прийомів, засобів криміналістичної техніки, криміналістичної тактики та криміналістичної методики, а також їх безпосередня реалізація у

кримінальному провадженні, спрямована на виконання його завдань. Надані визначення, сутнісні ознаки та види економічних злочинів.

На підставі вивчення матеріалів слідчо-судової та експертної практики виокремлені типові проблемні аспекти техніко-криміналістичного забезпечення розслідування економічних злочинів. Визначено типові судові експертизи, що проводяться у кримінальних провадженнях вказаної категорії, досліджені проблемні аспекти їх призначення та проведення, визначені типові завдання, що вирішуються кожним видом експертиз, а також типові завдання, що вирішуються призначенням комплексних досліджень документів. Обґрунтовується доцільність проведення психофізіологічних досліджень у кримінальних провадженнях про економічні злочини. Розглянуто особливості організації й тактики обшуків, оглядів та тимчасового доступу до документів у типових слідчих ситуаціях їх провадження.

Досліджені сучасний стан та проблемні питання методико-криміналістичного забезпечення розслідування економічних злочинів, запропоновано шляхи їх вирішення та перспективні напрями розвитку.

Ключові слова: криміналістичне забезпечення, техніко-криміналістичне забезпечення, тактично-криміналістичне забезпечення, методико-криміналістичне забезпечення, економічні злочини, злочини у сфері господарської діяльності, досудове розслідування, криміналістичні дослідження документів, економічна експертиза, організація й тактика провадження слідчих (розшукових) дій, методика розслідування окремих видів злочинів.

АННОТАЦИЯ

Шаповал Е. В. Криминалистическое обеспечение расследования экономических преступлений. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко. Министерство образования и науки Украины. – Киев, 2017.

Диссертация является монографическим исследованием, в котором на основании положений общей теории криминалистики, уголовного права и процесса, криминологии, других отраслей знаний, обобщения следственно-судебной и экспертной практики проведено исследование особенностей криминалистического обеспечения расследования экономических преступлений.

В работе рассмотрены понятие, сущность, содержание, этапы и структурные элементы криминалистического обеспечения расследования преступлений, которым является научно-исследовательская, учебно-методическая и организационная деятельность соответствующих субъектов по созданию надлежащих условий для практической реализации методов, приемов, средств криминалистической техники, криминалистической тактики и

криминалистической методики, а также их непосредственная реализация в уголовном производстве, направленная на выполнение его задач.

На основании исследования их сущности, выделения признаков и формулирования их понятия, определены преступления из числа преступлений в сфере хозяйственной деятельности (Глава VII УК Украины), а также других преступлений, которые следует определять как экономические преступления.

На основании изучения материалов следственно-судебной и экспертной практики выделены типичные проблемные аспекты технико-криминалистического обеспечения расследования экономических преступлений. Определены типичные судебные экспертизы, которые проводятся в уголовных производствах указанной категории, исследованы проблемные аспекты их назначения и проведения, определены типовые задачи, решаемые каждым видом экспертиз, а также типовые задачи, решаемые назначением комплексных исследований документов. Обосновывается целесообразность проведения психофизиологических исследований в уголовных производствах об экономических преступлениях.

Рассмотрены особенности тактико-криминалистического обеспечения расследования экономических преступлений. Основное внимание уделено организации и тактике обысков, осмотров и временного доступа к документам в выделенных типовых следственных ситуациях их производства.

Исследованы современное состояние и проблемные вопросы методико-криминалистического обеспечения расследования экономических преступлений, предложены пути их решения и перспективные направления развития.

Ключевые слова: криминалистическое обеспечение, технико-криминалистическое обеспечение, тактико-криминалистическое обеспечение, методико-криминалистическое обеспечение, экономические преступления, преступления в сфере хозяйственной деятельности, досудебное расследование, криминалистические исследования документов, экономическая экспертиза, организация и тактика проведения следственных (розыскных) действий, методика расследования отдельных видов преступлений.

ANNOTATION

Shapoval O. V. Criminalistic Support of Economic Crimes Investigation.
– *Manuscript.*

Thesis for the degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.09 – criminal procedure and criminalistics; judicial expertise; operational search activity. – Kyiv National Taras Shevchenko University. Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2017.

This thesis is a scientific research studying specific features of criminalistic support of economic crimes investigation based on the general theory of

criminalistics, criminal law and procedure, criminology and other fields of knowledge, generalization of investigative and judicial practice.

The author studies the concept, essence, substance, stages and structural elements of criminalistic support of crimes investigation, which include scientific and research, training and methodological and organizational activities of corresponding services which provide for proper conditions for practical realization of methods, techniques, tools of criminalistics, criminalistic tactics and criminalistic investigation methods and their direct application in criminal proceedings, aimed at fulfilment of its tasks. This study determines which crimes in the sphere of economic activity (Chapter VII of the Criminal Code of Ukraine), and other crimes can be referred to as economic crimes.

Based on the study of materials of case investigation, judicial and expert practice the author distinguishes typical problem aspects of technical and criminalistic support of investigation of economic crimes. This research has determined typical forensic examinations applied in criminal proceedings of the mentioned category, studied problem aspects of examination appointment and carrying out, estimated typical tasks solved by each kind of examination as well as typical tasks which may be solved through appointment of complex study of documents. The author grounded feasibility of psychophysiological examination in criminal proceedings of economic crimes. It has been also studied specific features of organization and tactics of searches, inspection (examination) and temporary access to documents in typical situation of investigative procedures.

This thesis studies current state and problems of criminalistic method support of investigation of economic crimes, suggests their solutions and outlines long-range directions of development.

Keywords: criminalistic support, technical and criminalistic support, tactical and criminalistic support, criminalistic method support, economic crimes, crimes in the sphere of economic activity, pre-trial investigation, forensic examination of documents, economic expertise, organization and tactics of carrying out investigative (search) activities, methods of investigation of some kinds of crimes.